

JINOYAT-PROTSESSUAL HUQUQ: AYBSIZLIK PREZUMPSIYASI VA ADVOKAT HUQUQLARINING HIMOYASI

Fayziyeva Sevinchbonu Jasur qizi
Samarqand viloyati Yuridik texnikum talabasi
<https://doi.org/10.5281/zenodo.15640926>

Annotatsiya: Ushbu maqolada jinoyat-protsessual huquq tizimining eng asosiy tamoyillaridan biri — aybsizlik prezumpsiyasi va uni amaliyotda to'laqonli qo'llash masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, advokatlarning jinoyat-protsessual jarayonda o'z mijozlarini himoya qilishdagi huquqlari va ularning mustahkam kafolatlar bilan ta'minlanishi zarurligi yoritiladi. Mazkur masalalar nafaqat huquqiy tizimning rivojlanganligini, balki demokratik jamiyatda inson huquqlarining kafolatlanganligini ko'rsatuvchi mezon hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Aybsizlik prezumpsiyasi, advokat huquqlari, jinoyat-protsessual huquq, inson huquqlari, qonun ustuvorligi, sud-huquq islohotlari, adolatli sudlov.

Har qanday demokratik davlatning asosiy maqsadi fuqarolarning huquq va erkinliklarini to'laqonli himoya qilishdan iborat. Bu yo'l da jinoyat-protsessual huquq muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, shaxsning aybdor deb hisoblanmasligi, faqat sud hukmi kuchga kirgachgina uni aybdor deb tan olish tamoyili — ya'ni aybsizlik prezumpsiyasi — inson sha'ni va qadr-qimmatini himoya qiluvchi eng muhim huquqiy kafolat hisoblanadi. Bu tamoyil xalqaro huquq normalarida ham, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va Jinoyat-protsessual kodeksida ham mustahkam joy egallagan. Lekin uni amaliyotda to'g'ri qo'llash, ayniqsa, tergov va sud jarayonlarida huquq buzilishiga yo'l qo'ymaslik, advokatlarning mustaqil va erkin faoliyat yuritishi bilan chambarchas bog'liq.

Bugungi islohotlar davrida jinoyat-protsessual qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish, inson huquqlarini ta'minlashga qaratilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Shunga qaramasdan, ayrim hollarda tergov bosqichida aybsizlik prezumpsiyasi prinsipining buzilishi, sud hukmi chiqarilmasidan turib gumonlanuvchi haqida salbiy axborot berilishi, advokatlarning jinoyat ishi materiallariga to'liq kirish huquqi cheklanishi holatlari uchramoqda. Bu esa ushbu prinsiplarga to'laqonli amal qilinmayotganidan dalolat beradi.

Aybsizlik prezumpsiyasining mohiyati: Aybsizlik prezumpsiyasi — shaxsning sud hukmi bilan aybdor deb topilmaguncha aybsiz hisoblanishini bildiradi. Bu prinsip O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 26-moddasida belgilangan: "Hech kim uning aybi qonun bilan belgilangan tartibda sud tomonidan isbotlanmaguncha aybdor deb hisoblanmaydi." Bu norma xalqaro huquqiy hujjatlarda, jumladan, Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi va Yevropa Inson huquqlari konventsiyasida ham mustahkamlangan.

Advokat huquqlarining himoyasi: Advokat — jinoyat-protsessual tizimda himoyachi sifatida ishtirok etuvchi muhim subyekt. U gumon qilinuvchining huquq va manfaatlarini ifodalaydi, sudda ularni adolatli tarzda himoya qiladi. Agar advokatlar o'z vazifasini to'liq bajara olmasa, jinoyat ishi natijasida adolatsizlikka yo'l qo'yilishi mumkin. Afsuski, ba'zi holatlarda advokatlarga jinoyat ishining materiallari bilan tanishish cheklanadi, ular sudda so'zga chiqishda, dalillarni taqdim etishda to'siqlarga uchraydi. Bu esa nafaqat ularning huquqlarini, balki mijozlarining konstitutsiyaviy himoya huquqini buzadi.

Amaliy muammolar va yechimlar: Amaliyotda aybsizlik prezumpsiyasi prinsipining buzilishi, jamoatchilik oldida shaxsni sudsiz aybdor deb ko'rsatish holatlari kuzatilmoqda. Bu OAV faoliyati va rasmiy organlar bayonotlarida o'z aksini topmoqda. Shuningdek, tergov jarayonida advokatlarga teng huquqli sharoit yaratib berilmasligi — himoya huquqining buzilishiga olib keladi. Bu muammolarni bartaraf etish uchun sud-huquq tizimida shaffoflik, advokatlar mustaqilligini mustahkamlash va ularga nisbatan bosim o'tkazishni bartaraf etish zarur.

Xulosa qilib aytganda, Aybsizlik prezumpsiyasi va advokat huquqlarining kafolatli himoyasi jinoyat-protsessual tizimda adolatni ta'minlovchi eng muhim omillardandir. Ular nafaqat qonunchilikda, balki amaliyotda ham to'liq qo'llanishi kerak. Sud-huquq islohotlarining samaradorligi ham aynan mana shu tamoyillarning hayotga tatbiq etilish darajasiga bog'liq. Shu bois, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, sudlar va advokaturaning hamkorlikda ishlashi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 1992.
2. Jinoyat-protsessual kodeks, 1994.
3. "Advokatura to'g'risida"gi Qonun, 2021 yilgi tahrir.
4. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi, 1948.
5. Yevropa Inson huquqlari konventsiyasi, 1950.
6. Karimov A. "Jinoyat-protsessual huquq asoslari", Toshkent, 2022.
7. Islomov I. "O'zbekiston sud tizimi: islohotlar va yutuqlar", Huquq, 2021